

CASTELLBISBAL

UNA HISTÒRIA POTA-ROJA
De l'antiguitat al 1979

AJUNTAMENT DE CASTELLBISBAL

Edició

Ajuntament de Castellbisbal

Direcció del projecte

Servei d'Arxiu i Gestió Documental de l'Ajuntament de Castellbisbal – Arxiu Municipal de Castellbisbal

Realització editorial

Som⁹

Direcció científica

Àngel Casals Martínez

Autors dels textos

Àngel Casals Martínez, Carles Buenacasa Pérez, Isaac Àlvarez Brugada, Joan Pons Alzina, Joan Ramon Triadó Tur, Jordina Sales i Carbonell, Josep Pich i Mitjana, Maria Soler Sala, Víctor López Mirabet

Recerca d'imatges

Víctor Jurado Riba

Disseny gràfic i maquetació

Enric Adell

Revisió lingüística

Arnau Cònsol, Laura Llahí i Francesc X. Navarro

Procedència de les imatges

Ajuntament de Castellbisbal, Arqueociència, Arxiu Capitular de Barcelona, Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Arxiu Diocesà de Barcelona, Arxiu Històric del Bisbat de Sant Feliu de Llobregat (Fons Arxiu Parroquial de Sant Vicenç de Castellbisbal), Arxiu Fotogràfic de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Arxiu Municipal de Castellbisbal, Arxiu Municipal de Gelida, Arxiu Nacional de Catalunya, Biblioteca Central de Terrassa, Biblioteca de Catalunya, Biblioteca Nacional de España, Biblioteca Virtual de Defensa, Carles Buenacasa, Generalitat de Catalunya, Giancarlo Francone, Google Books, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, Jesús Vico Subastas, Jordi Gibert Rebull, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Actualidad*, *La Campana de Gràcia*, Mar Rovira, Museu de Badalona, Museu de la Pagesia de Castellbisbal, Museu de Terrassa, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Natàlia Salazar, Quim Roser, Rafael Català, Ton Duran Rabella, Universitat de Barcelona, Pavelló de la República, Wikimedia Commons.

Impressió i enquadernació

Dilograf SL – Cornellà de Llobregat

El llibre ha estat compaginat amb les tipografies *Calluna* i *Calluna Sans*. Imprès sobre paper Magno Satin de 115 g certificat PEFC i FSC. El color de la portada i dels títols està inspirat en el color Pantone 492 corresponent al color de les argiles del terme municipal.

Primera edició: abril 2022

© de l'edició: Ajuntament de Castellbisbal. Arxiu Municipal de Castellbisbal

© dels textos, els seus autors

© de les fotografies i reproduccions de documents, els seus autors i centres d'arxiu corresponents

En cas de detectar qualsevol error en l'autoria de les fotografies o contingut del text es pot comunicar per escrit a l'editor per corregir-ho en edicions posteriors.

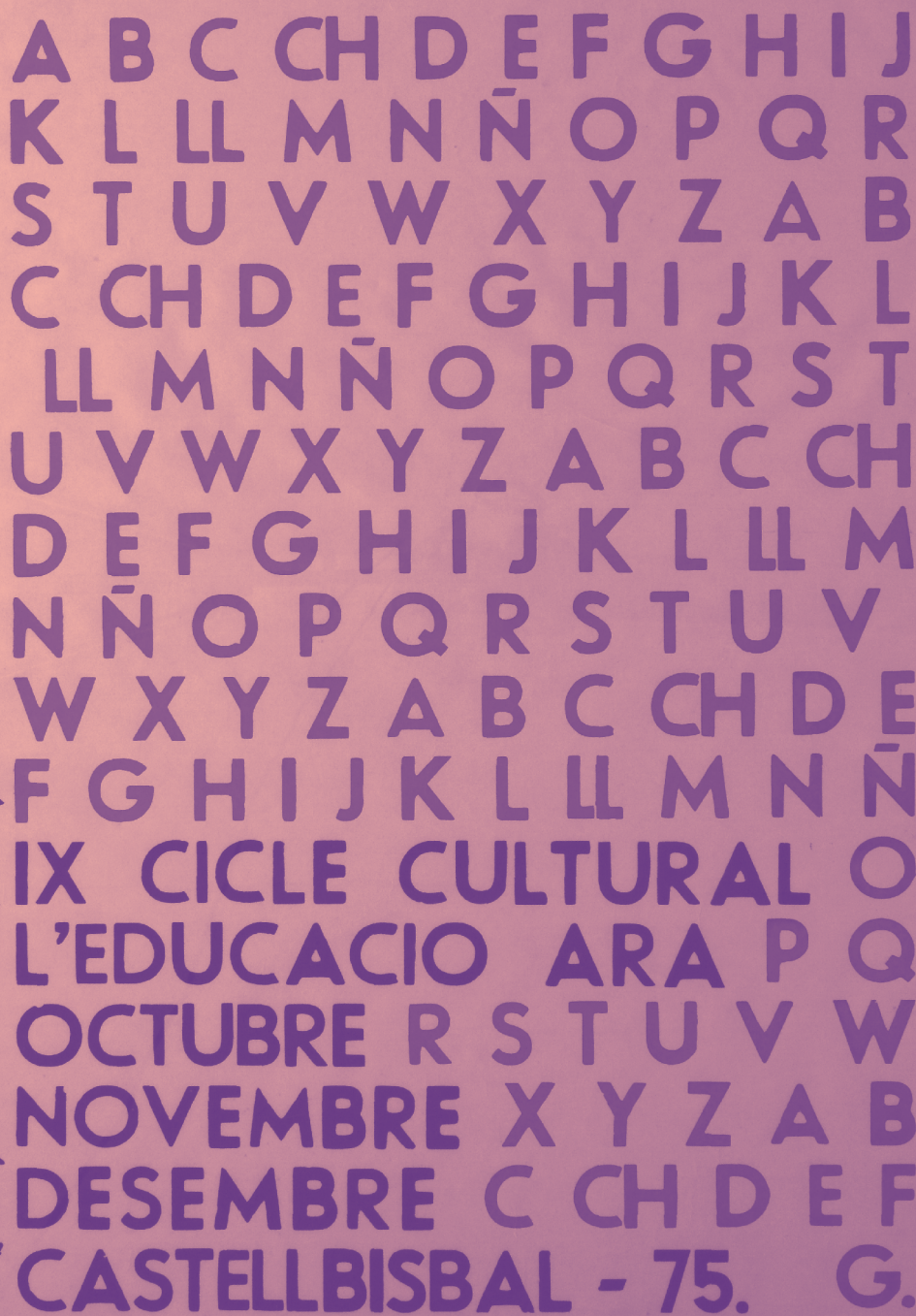
Dipòsit legal: B 3707-2022

Castellbisbal, una història pota-roja

Les fonts del coneixement

AJUNTAMENT DE CASTELLBISBAL

A B C C H D E F G H I J
K L L M N Ñ O P Q R
S T U V W X Y Z A B
C C H D E F G H I J K L
L L M N Ñ O P Q R S T
U V W X Y Z A B C C H
D E F G H I J K L L M
N Ñ O P Q R S T U V
W X Y Z A B C C H D E
F G H I J K L L M N Ñ
IX CICLE CULTURAL O
L'EDUCACIO ARA P Q
OCTUBRE R S T U V W
NOVEMBRE X Y Z A B
DESEMBRE C C H D E F
CASTELLBISBAL - 75. G.

Les fonts del coneixement

Cartell del IX Cicle Cultural l'Educació
Ara. Castellbisbal, octubre – desembre
1975, organitzat pel Grup d'Organització
d'Activitats Culturals (GOAC). Font: Cessió
de Martí Ribas Duran / Arxiu Municipal
de Castellbisbal. (CAT AMCAS UD 47321).

ISAAC ÁLVAREZ BRUGADA

(Sabadell, 1978) Llicenciat en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona. Màster universitari en Arxivística i Gestió de Documents per la mateixa universitat. Tècnic de gestió documental i arxiu – arxiver de l'Ajuntament de Castellbisbal.

Les fonts del coneixement. Arxius, arqueologia i patrimoni

Arqueologia i arxius en la recerca històrica. Una introducció

Per a la recerca històrica, els historiadors disposen de múltiples fonts, en funció de cada període. De forma general, es parteix de les fonts arqueològiques, fonamentals per a la història de les societats fins a l'època contemporània, i de les fonts documentals dels arxius, que permeten la cerca des d'època romana (especialment baix-imperial o tardoantiga) fins a l'actualitat. A aquestes dues fonts de coneixement fonamentals se'ls poden sumar les denominades "ciències auxiliars de la història i altres disciplines", com ara l'arqueologia de l'arquitectura, i altres fonts documentals com ho són les orals per a la història del segle xx.

L'arqueologia és la disciplina científica que estudia les evidències materials que han deixat les societats al llarg de la història; per tant, no hi ha una limitació ni cronològica ni espacial: l'arqueologia pot ser tant una intervenció arqueològica del subsòl com l'estudi de les modificacions que ha tingut un edifici a partir de l'estudi arquitectònic de cota zero cap amunt (el que es denomina "arqueologia de l'arquitectura"). Per a l'època moderna i contemporània, especialment, l'estudi arqueològic i arquitectònic dels edificis de tipus industrial constitueix la denominada "arqueologia industrial", que és clau per entendre els processos d'industrialització d'època moderna i els processos d'industrialització d'una part significativa del nostre país. L'arqueologia s'auxilia amb un seguit de disciplines científiques o tècniques que permeten l'estudi aprofundit de les evidències materials: epigrafia,

La numismàtica i la medallística permeten estudiar aspectes tecnològics, ideològics, socials i econòmics de les societats del passat. Són també un molt bon element de datació arqueològica. Font: Museu Nacional d'Art de Catalunya.

numismàtica, carpologia, paleoarqueologia, datacions per radiocarboni, prospecció superficial geofísica per georadar, etc.

Una segona font fonamental per a la recerca històrica són els documents. Però cal entendre com a document qualsevol informació en un suport, independentment del seu tipus o expressió de la informació. És a dir que, per “document”, s’entén tant un gravat en una estela de pedra o sobre ceràmica com el que està escrit en un pergamí o en paper o, fins i tot, per a etapes contemporànies, ho és una fotografia, una gravació de so, un vídeo, un correu electrònic o un missatge a la xarxa social Twitter, per exemple.

La cerca feta pels autors d’aquest llibre sobre el període medieval, modern i contemporani s’ha basat, en gran mesura, en la consulta de documents d’arxiu i publicacions. Per a aquest llibre, no s’ha partit estrictament de la divisió clàssica en períodes històrics, sinó tenint en compte l’especificitat de Castellbisbal. És així que s’entén que l’edat moderna no comenci fins als anys 1578-86, en què diversos fets fonamentals, com la constitució del règim municipal, la construcció de la

nova església i la desaparició del llinatge dels Castellbisbal, van canviar la fesomia i la idiosincràsia del poble, i que s'allargui fins al 1834, coincidint amb la mort de Ferran VII i l'inici de la instauració de l'estat liberal i el primer ajuntament constitucional (després del breu parèntesi del Trienni Liberal). De la mateixa manera, el període contemporani clàssic comença amb l'inici del regnat d'Isabel II i dura fins al 1979, any en què es tanca aquesta etapa històrica i en comença una de nova, marcada per un nou règim polític i per la Tercera i la Quarta Revolucions Industrials, que han tingut una forta implicació en el teixit productiu i la societat castellbisbalenca.

La cerca documental sobre Castellbisbal s'ha basat, fonamentalment, en la consulta de documents dels arxius següents, a més de la recerca en la premsa històrica digitalitzada:

- Arxiu Municipal de Castellbisbal
- Arxiu Històric Diocesà de Sant Feliu de Llobregat
- Arxiu Diocesà de Barcelona
- Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau
- Arxiu Nacional de Catalunya
- Arxiu de la Corona d'Aragó

Ara bé, abans d'iniciar la descripció d'aquests fons documentals d'interès per a Castellbisbal, als diversos centres d'arxiu, és necessari fer algunes concrecions terminològiques: l'arxivística clàssica classifica el conjunt de documents d'un arxiu en el que s'anomenen "fons", que estan formats per grups de sèries documentals; aquestes, per les sèries documentals que contenen; i, per acabar, per les unitats documentals. Tot plegat crea una estructura jeràrquica, en forma d'arbre, on s'agrupen els documents per productors (o sigui: qui els va fer o els va rebre). Els documents d'un productor determinat formen els fons documentals que se subdivideixen segons les funcions o activitats de tal productor, pels grups de sèries (per exemple: gestió del patrimoni familiar, documentació personal o de lleure, etc.), i aquests, al seu torn, per funcions o processos concrets, les sèries documentals. Dins d'aquestes, els documents concrets encara poden estar agrupats en expedients, si formen part d'un mateix procediment administratiu, o ser documents individuals. Aquesta complexa classificació és la que permet la cerca per matèries, més enllà de l'ús de cercadors per termes lliures o predefinits.

En qualsevol cas, més enllà de les apreciacions terminològiques, quan l'historiador s'enfronta al procés de recerca ha de tenir una visió crítica en la lectura dels documents i en els tipus de documents que podrà consultar en un fons. Per exemple, cal tenir present que bona part dels fons documentals dels arxius estan produïts des del poder, independentment si és eclesiàstic, civil o militar, de forma que essencialment els documents reflecteixen els interessos econòmics, de poder, socials i de construcció d'un relat dels estaments dirigents en cada moment

HOMENAJE - DESPEDIDA
DEL PUEBLO DE CASTELLBISBAL
A
D^{ña} CLARA GARCÍA DOMÍNGUEZ

El día 29 de junio de 1965, o sea, ayer, se celebró en Castellbisbal el acto de homenaje para honrar y despedir a nuestra queridísima Doña Clara García Domínguez que tantos años ha estado con nosotros.

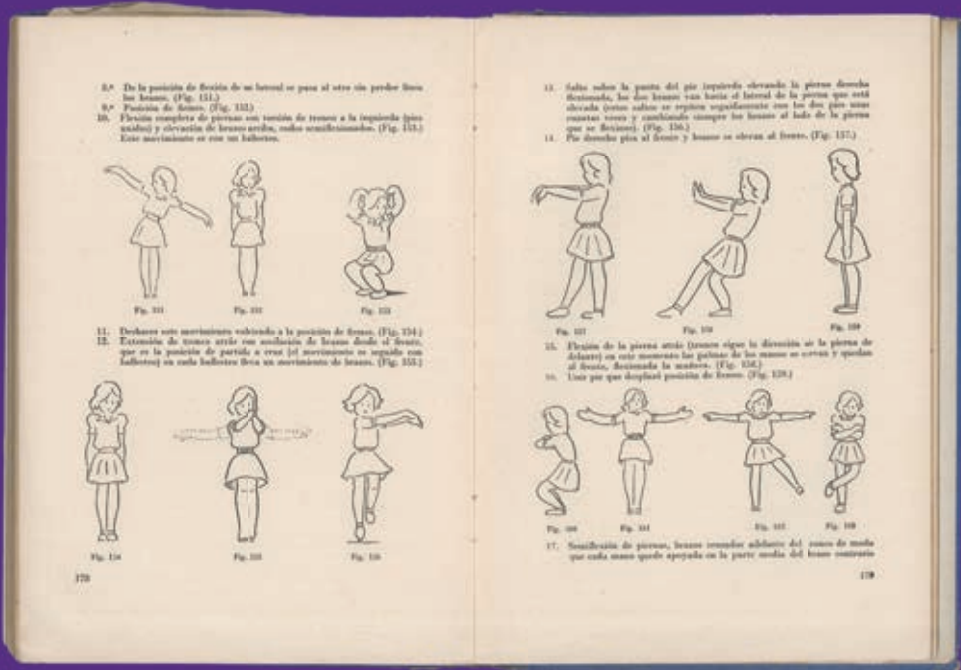
Por eso el día antes todas las niñas mayores estábamos que hacer muchos preparativos para que quedase todo bien.

Muchos días antes preparamos unos ejercicios de gimnasia y al último con unas vestidas blancas y azules formábamos el nombre de: "¡Viva Doña Clara!". Pues estas cosas ^{hicimos} muchos días en vestir las de papel.

Después en la pared del parvulo colocamos en el frente un mapa de España con las regiones, todas marcadas, y un título que decía: "España el país más hermoso del mundo" y al otro lado de la pared había todas las regiones de España recortadas con papel de barba y con los nombres de sus provincias. Y alrededor de cada provincia había fotografías y portales de esas respectivas provincias en colores y quedaba muy bonito.

Es necessita la consulta de múltiples fonts per la correcta interpretació dels fets. En són exemple aquests tres documents relacionats.

Treball escolar sobre l'acte d'homenatge a Clara García Domínguez. 30 de juny del 1965. Font: Arxiu Municipal de Castellbisbal (CAT AMCAS UD SN).

“Cartilla escolar de educación física”. Madrid: Ediciones Frente de Juventudes, 1945. P. 178-179.

Fotografía de l'acte d'homenatge a Clara García Domínguez. Autor: Tomás Benito Pombal. 29 de juny de 1965. Font: Arxiu Municipal de Castellbisbal. (CAT AMCAS UD 47425).

de la història¹. Aquest fet, que pot semblar obvi, és fonamental en el procés de recerca: els arxius no representen la realitat històrica d'un moment sinó una part d'aquesta des d'una construcció jeràrquica i, sovint, intencionada. En aquest punt, són fonamentals, per al període contemporani, altres fons privats originats pel contrapoder, siguin marginats o dissidents (com ara lluitadors antifranquistes), fons orals o fons judicials que permetin, des dels mateixos processos, observar la conflictivitat social del moment. Un altre fons documental d'enorme interès per al període contemporani són les publicacions periòdiques que, de forma també parcial, segons els interessos econòmics i polítics dels editors, aporten altres informacions que, de vegades, serveixen per contextualitzar la informació aportada pels arxius.

Així doncs, la tasca més important de l'historiador és fer una lectura crítica de diverses fonts que pugui tenir, a partir d'una comparació constant amb múltiples fonts. És evident, però, que aquesta multiplicitat documental es redueix com més endarrere anem en el temps, i aquest és el punt on entra en joc una nova disciplina: l'arqueologia. Efectivament, per al període medieval i fins i tot per al modern, són les excavacions les que aporten dades complementàries a les fonts documentals eclesiàstiques o les generades des del poder monàrquic o nobiliari. Val a dir que, tot i que l'arqueologia medieval només porta uns 50 anys² d'implantació a Catalunya, ha possibilitat el coneixement dels estaments menys privilegiats, a partir dels registres arqueològics en excavacions urbanes i en despoblats. Esdevé, per tant, fonamental la combinació de les fonts arqueològiques i les documentals a l'hora establir hipòtesis i síntesis històriques.

Aquest llibre s'ha basat, fonamentalment, en la cerca documental, però també s'ha recorregut en tot moment a les memòries de les intervencions arqueològiques realitzades. Per al període anterior al segle XVI, esdevé fonamental la consulta del fons parroquial a l'Arxiu Històric Diocesà de Sant Feliu de Llobregat, la documentació de l'Arxiu Capitular de Barcelona i de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, i la documentació esparsa dipositada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En el cas de Castellbisbal, hem de tenir en compte tres factors que limiten el nombre de documents disponibles per a la recerca: primer, la relativa escassa població, cosa que significa una reducció lògica de la producció documental; segon, el sistema de govern municipal fins a finals del segle XVI que, basat en el govern obert, és un factor que molt probablement va limitar la producció documental perquè les seves atribucions eren molt limitades; i, finalment, cal constatar la pèrdua de bona part dels fons de les diverses masies que agrupaven la població i l'explotació agrícola del territori. Cal subratllar, respecte a la documentació del govern municipal anterior a l'establiment de la Universitat, que devia ser exercida per part de l'administració de la baronia en un context de consell obert.

L'època moderna a Castellbisbal, que s'enceta a l'entorn del 1578 amb la introducció de la insaculació i la desaparició del govern obert, significa un augment de la producció documental, i resta com a fons documental molt important el

parroquial de Sant Vicenç de Castellbisbal. A aquest fons s'hi uneix el del Palau Requesens de l'Arxiu Nacional de Catalunya, el de l'Hospital de la Santa Creu de l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, i els fons de l'Ajuntament de Castellbisbal i el de Can Margarit de l'Arxiu Municipal de Castellbisbal.

Per a l'època contemporània (definida entre 1834-1979) esdevé fonamental la consulta del fons de l'Ajuntament de Castellbisbal, dipositat a l'Arxiu Municipal de Castellbisbal, ja que amb les funcions assignades per la legislació liberal va configurar-se definitivament el consistori que abraçarà tot el segle xx. El fons municipal, per tant, s'enriqueix i esdevé una font fonamental d'estudi, al qual s'ha de sumar l'expansió de les publicacions periòdiques, la fotografia i la memòria oral com a fonts històriques de coneixement.

Arxiu de la Corona d'Aragó

Fundat l'any 1318 com a Arxiu Reial de Barcelona, és un dels arxius més antics d'Europa i aplega documentació generada pels comtes de Barcelona, en la seva condició de reis i prínceps dels diversos territoris de la Corona, així com de les institucions de govern i de justícia de l'Antic Règim. Posteriorment, amb les desamortitzacions del segle XIX, s'hi van incorporar fons monacals i de l'Administració de l'Estat, cosa que va dur al canvi de nom original per passar a conèixer-se amb l'actual. Per a l'estudi de Castellbisbal són d'interès els manuals i protocols notariaus, especialment vinculats amb els capbreus, documents de les sèries de la Cancelleria i el Reial Patrimoni, determinats documents de monestirs com Sant Llorenç del Munt i Sant Cugat del Vallès que tenen referències a Castellbisbal, i processos judicials davant la Reial Audiència, com ara la iniciada per la propietat i el domini del castell³.

Arxius eclesiàstics

Arxiu Històric Diocesà de Sant Feliu de Llobregat

El fons de la parròquia de Sant Vicenç de Castellbisbal es troba dipositat a l'Arxiu Històric Diocesà de Sant Feliu de Llobregat, per raó de la vinculació jeràrquica de la parròquia a la seva diòcesi, que actualment és la de Sant Feliu de Llobregat, tot i que antigament la parròquia depenia de l'Arxidiòcesi de Barcelona. En tot cas, l'Arxiu Diocesà forma part del Sistema d'Arxius de Catalunya⁴, que en permet la preservació i la consulta. El fons parroquial està estructurat en dos grans blocs: un primer, relacionat més estrictament amb les tasques pastorals i d'Administració de l'església, i un segon de notarial i civil⁵. Cal destacar que, a diferència de molts altres fons parroquials del país, aquest no va ser destruït ni durant la Guerra del Francès ni durant els fets revolucionaris del juliol del 1936, si més no de manera

sistemàtica, encara que algunes fonts apunten el contrari i diuen que sí que es van cremar i perdre documents⁶.

Respecte al primer gran grup documental, el podem subdividir entre les sèries corresponents a l'Administració general de la parròquia, que contenen el conjunt de correspondència, patrimoni i finances, obreria i documentació diversa generada pel govern de la parròquia, i les sèries documentals relacionades amb l'activitat pastoral, com ara l'administració dels sagraments, incloent-hi els diversos llibres sacramentals de baptismes, matrimonis i òbits, i de confraries i associacions. Destaquen pel seu interès intrínsec els llibres de registre de baptismes, casaments i enterraments, sobretot per la potencialitat en la recerca demogràfica i genealògica.

Pel que fa al segon gran grup documental, el civil i notarial, està format per documentació generada pel consell de la Universitat i els manuals notarial. En aquest punt, és important aclarir que en pobles on no hi havia una casa de la vila, fos per les seves dimensions o per estatus jurídic –com era el cas de Castellbisbal–, el consell es reunia a l'església parroquial i els documents generats es guardaven a la rectoria. Una circumstància ben normal i explicable pel fet que, per una part, la mateixa rectoria ja tenia un espai per al propi arxiu, sense oblidar que el mateix rector exercia tasques de notari, perquè, en definitiva, era qui sabia escriure. En el cas de Castellbisbal, com en tants d'altres, al terme no hi havia notari públic, de manera que molts actes documentals, com els capítols matrimonials i els testaments, es dictaven davant del rector. De la documentació civil, els primers documents consultables són del 1578, quan s'instaura el nou règim municipal, i destaca pel seu interès el llibre d'extracció dels jurats (1582-1734), és a dir, el registre on quedava reflectit el procés d'insaculació dels jurats que formaven part de la Universitat. La sèrie documental també inclou documentació diversa de la gestió econòmica del terme, però cal lamentar la desaparició, en un moment indeterminat, del llibre denominat *Concells 1572-1661* que, de ben segur, hauria aportat molta informació per al període modern⁷. La documentació de caràcter notarial permet el coneixement de la societat i economia del moment, com són els testaments amb les estipulacions relatives a les propietats i béns, i els capítols matrimonials on s'establien els dots i patrimoni que aportava cada una de les parts per regular les relacions patrimonials dins d'un matrimoni. Els dos tipus de documents, testaments i capítols matrimonials són especialment interessants per conèixer elements quotidians com ara l'aixovar domèstic (mobiliari, roba, atuells i elements decoratius).

Arxiu Capitular de Barcelona i Arxiu Diocesà de Barcelona

L'Arxiu Capitular de la Santa Església Catedral Basílica de Barcelona (ACB) és l'arxiu encarregat de la gestió del ric fons documental de la Seu de Barcelona. En cap cas no s'ha de confondre amb l'Arxiu Diocesà, malgrat que al davant de les dues institucions s'hi situï l'arquebisbe. Per a l'estudi de Castellbisbal, ens són de

molta utilitat els quatre volums del cartulari anomenat *Libri Antiquitatum*, on es van transcriure documents relacionats amb la incorporació de béns al patrimoni de la catedral. I, com que els originals es van perdre, aquestes transcripcions són les úniques que es conserven, alguna de tan significativa com la primera referència documental a Castellbisbal.

El veí Arxiu Diocesà de Barcelona custodia la documentació generada pel bisbe i la seva cúria diocesana des dels àmbits de gestió del patrimoni, la relació amb altres institucions i la seva activitat pastoral. El màxim interès per la història de Castellbisbal rau, per una part, en la documentació relacionada amb els drets jurisdiccionals a l'entorn del castell i terme de Castellbisbal⁸, i, per l'altra, en la sèrie documental corresponent a les visites pastorals, és a dir, els testimonis escrits que deixaven els bisbes cada vegada que anaven d'inspecció a cadascuna de les parròquies de la diòcesi, per saber-ne la seva situació, cosa que passava com a mínim un cop cada cinc anys. A la pràctica, les visites les feien delegats episcopals, però més enllà de la persona l'interès rau en la informació sobre l'estat físic de l'església i la moral i els costums dels feligresos. Aquesta interessantíssima sèrie s'estén durant tota l'època medieval i moderna, si bé amb llacunes temporals. Per acabar, l'altre conjunt de documents d'interès són els relacionats amb el desaparegut monestir de deodades o donades de Santa Maria Magdalena i Santa Llúcia de Castellbisbal i, en especial, sobre l'enviament de confessors i la investigació d'aquesta comunitat monàstica fins a la seva dissolució.

Fons de l'Arxiu del Palau Requesens de l'Arxiu Nacional de Catalunya

L'Arxiu del Palau Requesens és el fons format especialment pel llinatge dels Requesens i els Vélez, que en foren els successors, en la seva condició de marquesos de Martorell, entre altres títols. El fons va ser aplegat al Palau Reial Menor de Barcelona, des d'on es gestionava el patrimoni català i valencià, que va ser on es va dipositar la documentació fins que, després de diverses vicissituds, va passar a l'orde dels jesuïtes. No va ser fins a l'any 2011 que va es va dipositar definitivament a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

El fons està organitzat en lligalls i altres sèries segons el suport o característiques dels documents⁹. Dins del grup de sèries de lligalls, per a l'estudi sobre Castellbisbal ens interessa la sèrie corresponent al marquesat de Martorell, que agrupa els documents vinculats amb les poblacions situades dins de la baronia¹⁰. En aquesta sèrie trobem, bàsicament, processos judicials en què la senyoria jurisdiccional n'era part o jutge. El nombre de documents que fan referència a Castellbisbal és relativament limitat en aquest fons, però la seva importància és cabdal. Entre els documents destaquen els capbreus i llevadors de rendes (els capbreus on es relacionaven els béns que eren subjecte a extracció per part del senyor territorial que en tenia els drets; i al seu torn els llevadors on s'anotaven les entrades i sortides

a partir dels cobraments de drets que tenien de la baronia), i diversos processos a l'entorn de la jurisdicció.

Com s'ha pogut veure en l'apartat d'història moderna¹¹, són importants els documents sobre els processos a l'entorn de la jurisdicció i terme del castell, primer per la cessió que el 1464 es va fer de la jurisdicció, i més tard a l'entorn de la venda de la castlania feta per Francesc Bisbal a Lluís de Requesens. Finalment, ja en plena època moderna, els relacionats en la transacció entre els Requesens i la seu episcopal de Barcelona. Destaquen, també, els derivats de la conflictivitat a l'entorn de l'Hostal de la Barraqueta, situat a peu del Camí Reial, vora Ca n'Albareda, i el que es construiria prop del Pont del Diable a la riba castellbisbalenca.

Fons de l'Hospital de la Santa Creu de l'Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau

L'actual Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau¹², com indica el seu nom, conté la història de la institució hospitalària, des de la creació de l'hospital medieval fruit de la unificació de cinc hospitals preexistents¹³. El llegat d'Alfons de Castellbisbal, marquès de Briàtico, va convertir, el 1598, l'Hospital de la Santa Creu en posseïdor de la senyoria de Castellbisbal¹⁴. I, com qualsevol altre senyor feudal, havia d'assumir per mitjans propis o per encàrrec a tercers la recaptació dels tributs a què tenia dret. Atès el paper que va tenir la institució en la història de Castellbisbal, els documents vinculats són els de la gestió patrimonial i econòmica, que es concreten en documents de compra i venda, arrendaments de la gestió del cobrament de censos i delmes, i els capbreus que servien com a base per als seus cobraments¹⁵. El conjunt de documents són fonamentalment datats en època moderna i, en tot cas, els últims són del 1853 quan, amb la revolució liberal i les desamortitzacions, desapareixen les senyories provinents de l'Antic Règim. Podríem destacar, per l'interès que tenen per entendre el funcionament de la jurisdicció sobre Castellbisbal, les unitats documentals: "Insolutumdad i cessió de Castellbisbal" (Causes pies. Vol. VI. Inv. 6. Carpeta 24/13) "Clàusules testamentàries de Joan Alfons Bisbal, marquès de Briàtico" (Causes pies. Vol. VI. Inv. 6. Carpeta 24/14), "Revenda de Castellbisbal" (Causes pies. Vol. VI. Inv. 6. Carpeta 24/16) i "Memorials documentals sobre els drets de l'Hospital a Castellbisbal" (Causes pies. Vol. VI. Inv. 6. Carpeta 24/20).

Fons de l'Ajuntament de Castellbisbal de l'Arxiu Municipal de Castellbisbal

L'Arxiu Municipal de Castellbisbal és el centre que aplega els documents produïts o rebuts per l'Ajuntament de Castellbisbal, així com altres fons públics o privats vinculats amb la vila. Els seus fons es divideixen entre els públics, produïts per les administracions i poders públics d'àmbit local, i els fons de procedència privada, que poden ser tant d'entitats com de famílies o personals.

En el cas dels fons públics, es divideixen, avui en dia, entre els de l'Ajuntament de Castellbisbal i els del Jutjat de Pau de Castellbisbal. Com indica el seu títol, el fons municipal aplega els documents de l'Ajuntament al llarg de la seva història¹⁶, que, com ja s'ha explicat al capítol corresponent, té els seus orígens en l'organisme creat el 1833, coincidint amb la mort de Ferran VII i l'inici del procés d'instauració de l'estat liberal a Espanya. Aquesta instauració va portar a l'abandonament, com a mínim de manera formal, de les estructures de l'Antic Règim a nivell local, cosa que, en el cas de Castellbisbal, significava passar d'un govern municipal vinculat a la senyoria jurisdiccional de la Casa de Medina Sidonia a un consistori constitucional amb unes funcions i un funcionament taxats pel marc legislatiu general. Podem considerar que l'Arxiu Municipal de Castellbisbal neix en aquest moment, coincidint amb l'establiment d'aquest ajuntament constitucional, que tenia la seu al carrer Pi i Margall, cantonada amb carrer Nou. La creació de l'Arxiu Municipal, com en la gran majoria de casos, és el procés natural derivat de la necessitat de preservar la documentació produïda o rebuda com a prova de les obligacions i els deures de la institució i la ciutadania del terme municipal. Dins de l'Arxiu, però, no només trobem, com a documentació més antiga, la produïda a inicis del regnat d'Isabel II sinó que n'hi ha d'anterior. Concretament, una documentació que inicialment podria haver estat dipositada bé a la rectoria de Sant Vicenç de Castellbisbal, bé a la casa particular de qui ocupava el càrrec d'alcalde o altres càrrecs de l'Antic Règim, com és el cas dels documents públics que formen part del fons de Can Margarit. La compra de l'edifici del carrer Pi i Margall per instal·lar-hi l'Ajuntament va comportar, molt possiblement, que aquests documents s'agrupessin com a antecedents dels que produïa el nou organisme constitucional. La documentació municipal anterior al 1834-36 es pot dividir, per una part, en la correspondència rebuda i les anotacions de l'enviada, i, per l'altra, en la documentació de caràcter fiscal¹⁷.

Aquesta darrera és la més nombrosa, per al període anterior al 1834, i consisteix bàsicament en el llibre on s'anotaven les despeses i els ingressos (*cargo y data*), dividits per propis i arbitris. Durant l'Antic Règim, els ingressos municipals es dividien entre els propis, que provenien de l'explotació de béns comunals (boscos, forn comunal, carnisseria, molí...), i els arbitris, que es derivaven de les taxes que s'imposaven sobre productes, molt sovint per un període concret per cobrir una necessitat, però que podia consolidar-se. En el cas de Castellbisbal, cal subratllar, però, que no es documenta cap ingrés provinent d'aquestes dues vies; per tant, el govern municipal (la Universitat) no semblava disposar de béns propis ni havia instaurat unes taxes concretes. Les despeses necessàries (arranjar camins, pagament de les esquadres, reparacions de l'església, sous del secretari i regidors...) eren coberts per talles o repartiments en què es dividia l'import que s'estimava necessari entre els habitants, d'acord amb la riquesa de cadascú. És d'aquests cobraments que es deriva l'altre grup important de documentació fiscal, les denominades llibretes cobradores, especialment del cadastre, on s'anotaven,

per part del cobrador designat, les quantitats recaptades previstes per les talles o repartiments. La documentació fiscal, en definitiva, ens permet tenir una visió de l'activitat econòmica, una estimació de la població en el període, les desigualtats i les funcions i activitats de la Universitat del moment. Aquesta documentació s'estén cronològicament, amb nombrosos buits cronològics, des del 1760 fins a 1845, quan va tenir lloc una important reforma tributària que va canviar el tipus de documents fiscals que tenim als arxius, ja que es va modificar de forma profunda el sistema tributari provinent de l'Antic Règim.

Com ja s'ha dit, un altre grup important de documentació de l'Antic Règim és la corresponent a la correspondència institucional, que està agrupada per lligalls de forma cronològica independentment del procés o finalitat. De fet, constitueix pràcticament l'única font no fiscal de l'Arxiu Municipal per estudiar la història de Castellbisbal anterior al 1834. Cronològicament abraça des de l'any 1810, coincidint amb la Guerra del Francès i la integració de Catalunya dins el Primer Imperi Francès el 1812, i s'estén fins als anys seixanta del segle xx. Es tracta d'una documentació valuosíssima per estudiar el període de dominació napoleònica i el període del Trienni Liberal (1820-23).

En tot cas, la instauració dels ajuntaments liberals va portar, sobretot a partir del 1840, un notable canvi en el volum i tipus de documents produïts. A partir d'aquest període, s'imposa una homogeneïtzació dels procediments i dels documents, una generalització i la imposició definitiva del castellà com a llengua de l'Administració, i una major burocratització, cosa que inevitablement va fer augmentar, de manera ben considerable, la documentació generada. Òbviament, ens trobem amb una major diversitat de sèries documentals (licències d'obres, obres públiques, lleves, gestió d'impostos i taxes, i de govern general). Per a la recerca històrica, lògicament, tots els documents són d'interès, però destaquen especialment els llibres d'actes del ple municipal, hereus dels llibres d'actes dels consells de les universitats i els ajuntaments de l'Antic Règim, i, sobretot, a partir de la dècada del 1920, les actes de les comissions permanents, que tenen continuïtat fins avui en dia. Per acabar, cal no oblidar l'aparició dels llibres de resolucions o de decrets, en el nostre cas, a partir del 1954.

A més de les sèries documentals de govern general que agrupen aquests llibres d'actes i resolucions, són de gran interès els padrons municipals d'habitants. Els primers censos van realitzar-se a partir del 1857 i 1860¹⁸ (a l'Arxiu Municipal n'hi ha l'exemplar corresponent), que es van completar amb els padrons municipals d'habitants, que tenen continuïtat des de mitjans del segle XIX fins a l'actualitat. L'estudi de les dades dels padrons permet diverses anàlisis, com ara les genealògiques o sobre les condicions de vida (ràtios de població per habitatge), a més d'altres dades com la professió o els índexs d'analfabetisme de la població.

Com s'indicava, a partir del 1840 la massa documental va ampliar-se en altres sèries documentals, especialment vinculades a l'urbanisme (obres públiques i privades, sanejament i subministraments), la seguretat ciutadana i els serveis militars

Consulta a l'Arxiu Municipal de Castellbisbal. Fotografia d'Aleix Mateu / Ajuntament de Castellbisbal.

(especialment per les lleves de soldats), que eren els àmbits en què els ajuntaments tenien més atribucions. A poc a poc, van guanyar-ne d'altres de relacionades amb la salut pública, la beneficència i l'ensenyament.

Pel que fa a l'urbanisme, des de mitjans del segle XIX, l'Ajuntament comença a impulsar determinades actuacions de millora de l'estructura urbana, tant des del punt de vista del planejament d'ordenació dels fronts de façana i els futurs creixements, com d'urbanització de l'espai (per exemple, els murs de contenció del carrer del Nord a l'alçada del carrer Josep Anselm Clavé, o el mur paral·lel al carrer Pi i Margall), sense oblidar obres en edificis diversos, com l'adequació de les escoles, la construcció del nou cementiri, o les reformes al mateix edifici consistorial... Respecte als documents vinculats a les obres privades, no serà fins a la dècada del 1960 que se sistematitzaran les sol·licituds de llicències d'obres: abans, els únics projectes d'obres privades presentats se circumscriuïen als edificis amb façana a la carretera (actuals carrers Pi i Margall i Major), i només s'indicava les característiques que tindrien les façanes per garantir que s'afectaria la circulació per la carretera.

Els ajuntaments tenien l'atribució de gestionar el reclutament dels mossos que, per edat, havien de prestar el servei militar obligatori. Aquest sistema, fixat inicialment el 1837, i modificat el 1912 pel sistema de quotes, va portar a la creació d'una extensa sèrie documental que agrupa els expedients generals de lleves on es llistaven els mossos aptes i els expedients d'exempció pels motius taxats per llei, primer per la redempció per una quantitat econòmica, i, posteriorment, per causes familiars o de problemes físics. Les sèries documentals vinculades amb salut pública, beneficència i ensenyament tenen un volum molt inferior. Per al segle XIX la documentació se circumscriu, inicialment, a les juntes locals que es creaven per gestionar la contractació i el pagament dels professors de nens i nenes, i a les actuacions per evitar situacions de contagis, gestió del veterinari i del cementiri. Pel que fa a la beneficència, la documentació està relacionada amb l'atenció a persones pobres del municipi, si bé és força escadussera fins als anys seixanta del segle XX¹⁹.

Altres fons de l'Arxiu Municipal de Castellbisbal

A més del fons de l'Ajuntament de Castellbisbal, l'Arxiu Municipal en custodia d'altres, que no paren de créixer gràcies, sobretot, a les donacions, de les quals cal destacar el fons del Jutjat de Pau de Castellbisbal, i el de Can Margarit / Can Caraff. El primer està format per la documentació produïda pel Jutjat de Pau, excepte els llibres de registre civil i alguna unitat d'instal·lació pendent d'ingrés, i està format pel conjunt de documents produïts i rebuts pel Jutjat de Pau / Municipal de Castellbisbal des de la seva creació fins a l'actualitat. En concret, en matèria d'affers civils, trobem els judicis verbals, en matèria de jurisdicció penal, els judicis de faltes i els assumptes penals; respecte del registre civil, trobem els expedients de matrimonis canònics civils, matrimonis civils, naixements i defuncions. Per

acabar, s'identifiquen les comunicacions judicials amb exhorts i certificacions. En el moment de la creació d'aquest, depenien directament dels ajuntaments i per això, tradicionalment, els fons dels jutjats de pau s'han vinculat amb l'arxiu municipal en qüestió i, en ocasions, està barrejat amb el fons municipal, com és el cas de Castellbisbal. El Jutjat de Pau de Castellbisbal no té una data específica de creació, més enllà que podem situar-la en posterioritat al 1835²⁰. El fons té el seu principal interès per conèixer la conflictivitat social dels segles XIX i XX.

Per la seva banda, el fons de Can Margarit / Can Carafí agrupa la documentació del llinatge dels Margarit de Fontanillas, que van acabar emparentant-se amb la família Carafí, últims propietaris del mas familiar abans que s'incorporés al patrimoni municipal, per a usos públics en el cas del casal modernista –el mas d'època moderna es va abandonar. El fons se subdivideix en dues parts: la documentació familiar i la documentació personal i professional de Santiago Güell Cortina, que estava emparentat amb l'última habitant de Can Carafí. Per a la història de Castellbisbal el principal interès radica en el subfons de la família Margarit, on hi ha la documentació familiar i personal, de gestió econòmica dels negocis i de la llar, i sobre la gestió del patrimoni, i també la documentació que fa referència a judicis i plets d'àmbit personal i familiar, d'oci, lleure i vida privada i d'activitat i vida pública de les famílies que han viscut a Can Margarit, ja que hi ha diversa documentació de l'Administració municipal de Castellbisbal datada del segle XVIII. Cal tenir present que Josep Margarit de Fontanillas va ser batlle en època moderna i, posteriorment, ho va ser Pere Carafí Comellas durant els anys 1914-16²¹.

Fonts arqueològiques

L'Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic²² de Catalunya identifica els següents 21 jaciments arqueològics, a Castellbisbal: Ca n'Ametller, Can Nicolau, turó de la Verdolaga, turó de Can Canyadell, Can Riquer, torre Fossada - Telègraf, el Canyet, Ca n'Estaper, Ermita de Sant Joan de Benviure, Can Pedrerol de Baix, Can Canals, Jaciment Paleontològic de Castellbisbal, Jaciment Paleontològic de Costa Blanca (o Costablanca), Jaciment Paleontològic de Ca n'Elias, rectoria vella (Eixample del Casc), pedrera de Can Campanyà, Parc de l'Ermita (que agrupa els jaciments del Parc del Castell, el castell de Castellbisbal, Passeig de l'Ermita i el camí de l'Ermita).

Al seu torn, el Catàleg de Béns a Protegir del Pla d'Ordenació Urbanística de Castellbisbal, aprovat l'any 2007²³, presenta 14 elements, que en bona mesura coincideixen amb l'anterior inventari, si bé cal tenir en compte que alguns jaciments els considera com a elements arquitectònics, altres no els inclou i, finalment, n'incorpora algun més. Protegeix amb les categories de BCIL i vé amb protecció urbanística el turó del Telègraf, la finca de Ca l'Ametller (columbaris), la finca de Can Nicolau (columbaris), el castell de Castellbisbal, el turó Can Canyadell

El Pont del Diable és un dels elements arquitectònics de Castellbisbal amb la màxima protecció de BCIN. Fotografia de Quim Roser.

(restes del monestir), el turó de la Verdolaga, la pedrera de Can Campanyà, la vila romana Can Pedrerol de Baix, les restes al camí de l'Ermita de Sant Vicenç, la successió miocena de la Costablanca, el turó de la Gatzarella (Gatzarella) i el turó de les Guàrdies.

Per acabar, el Mapa de Patrimoni Cultural de Castellbisbal presenta 20 elements²⁴, bàsicament coincidents amb l'inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic.

Edat antiga

Com hem vist al capítol dedicat a l'antiguitat, destaquen com a jaciments o espais amb expectativa arqueològica els jaciments de Can Pedrerol de Baix, l'entorn de

l'arc triomfal i el moll del Pont del Diable, i l'església de Sant Joan de Benviure. La intervenció a Can Pedrerol de Baix és de les més significatives del terme municipal, ja que s'hi ha documentat una gran explotació agrícola alt-imperial romana, amb estructures baix-imperials. S'ha de tenir en compte, però, que la intervenció arqueològica no es va fer en tota l'extensió, sinó que va tenir lloc amb motiu de la construcció del tren d'alta velocitat, com a intervenció arqueològica preventiva. S'ha d'assenyalar que la totalitat del sector no urbanitzat de Can Pedrerol de Baix presenta restes ceràmiques en superfície (especialment *tegulae*, *doliae* i àmfores), fruit de les tasques d'arada del terreny, cosa que fa pensar, per tant, que la vila es podria estendre, com a mínim, des de l'entorn de l'ermita de Sant Quintí fins a l'actual masia.

De caràcter completament diferent és el jaciment de Sant Joan de Benviure, una necròpolis tardoantiga que podria estar relacionada amb un assentament, fins ara desconegut, que es podria situar sota la masia de Ca n'Estaper, o que podria haver desaparegut del tot amb la construcció del polígon industrial. Finalment, l'entorn del Pont del Diable ha estat molt intervingut, tot i que poden existir nivells amb potencialitat arqueològica a l'entorn de l'arc de triomf. En aquest cas, estem no únicament davant d'un jaciment amb expectativa arqueològica de cota zero avall, sinó especialment de lectura dels paraments arquitectònics per tal d'establir-ne l'evolució, la funcionalitat i la cronologia.

Som, per tant, davant de tres jaciments significatius per al període romà que ens permeten teoritzar sobre l'explotació del territori en època clàssica. Un cas dubtós respecte a la seva extensió i característiques és la pedrera de Can Campanya: les anàlisis petrològiques de Can Pedrerol de Baix²⁵ indiquen que part dels materials de construcció provenien d'aquesta pedrera, però, en canvi, per a la construcció del Pont del Diable, no es van utilitzar aquests sinó materials de punts més propers com el torrent de les Deveses o els afloraments de Costablanca²⁶. En tot cas, sembla que hi hauria pogut haver una petita explotació d'època romana que va tenir continuïtat, posteriorment, per a construccions locals.

La recerca recent, tant amb motiu de la primera beca de recerca com de la redacció d'aquest llibre, ha permès identificar o reinterpretar diversos espais arqueològics: al turó de la Gatzarella s'han pogut localitzar restes superficials que podrien indicar l'existència d'un assentament ibèric similar a d'altres de laietans, en aquesta zona del Llobregat. La recerca recent també ha permès documentar un possible jaciment romà al lloc conegut com "La Pierola", sense que s'hagi pogut establir clarament ni la seva extensió ni les seves característiques²⁷. Del tot inèdita ha estat la interpretació dels denominats "columbaris" de Can Nicolau de Dalt i Can n'Ametller: l'autora del capítol dedicat a l'antiguitat apunta a una cronologia de l'antiguitat tardana i a una funció de tipus ascèticomonàstica, és a dir, l'espai on l'eremita fugia del món terrenal, com s'ha pogut documentar en el món romà oriental o en altres punts de la Península. Aquests serien espais previs a la creació dels primers monestirs on s'establia tota una comunitat, vinculats amb el potent i influent cristianisme oriental (a l'entorn de l'àrea de l'actual Síria i Iraq) dels primers segles del cristianisme.

Edat mitjana

Per al període medieval hi ha dos jaciments fonamentals: el serrat de les Garses, on s'ubicava el castell, i el turó de Can Canyadell o de la Capella. Al punt més alt del serrat de les Garses és on les fonts documentals i la memòria oral situen el castell de Castellbisbal, que s'identifica especialment per la continuïtat de l'eremita de Sant Vicenç en substituir l'antiga església parroquial que havia estat la capella

castral. Del castell, no en queda cap resta visible, possiblement a causa de l'erosió del terreny i de l'espoli per a noves construccions. L'aflorament del terreny natural en la major part del serrat fa que la major expectativa per identificar restes del castell sigui el subsòl de l'actual ermita.

A l'altra punta del terme, molt a prop del límit amb Rubí, identifiquem el turó de Can Canyadell, a tocar d'aquesta masia, però dins de les terres de Can Ribot. És en aquest punt on, per referències antigues, la seva toponímia, l'arrencament de certs murs encara visibles el 1988, i una prospecció geolèctrica, poden situar-se les restes arquitectòniques de la comunitat de deodades de Santa Magdalena. Actualment, no s'hi pot distingir cap estructura i qualsevol pas endavant en la seva cerca implicaria, forçosament, la realització d'un projecte d'intervenció arqueològica. Finalment, del període medieval són menys coneguts altres espais arqueològics com a la denominada "vinya de Caramanxel", que la recerca recent ha permès datar; possiblement es tracta d'una casa forta (*domus*), potser vinculada al poder senyorial, datada a l'alta i plena edat mitjana, una cronologia força més reculada de la que es coneixia per altres estudis anteriors²⁸.

L'arqueologia tradicional s'ha circumscrit a l'època clàssica i la medieval, però aquí cal fer un esment a la potencialitat per al període modern i els inicis de la industrialització. En el cas de Castellbisbal, no estan documentats edificis industrials o preindustrials com vapors, molins o fargues, però sí que resten nombroses estructures que daten d'època moderna i que poden ser importants per a la recerca: parlem de les premses, els cups de vi i les estructures vinculades amb l'explotació agrícola del territori, com les cabanes de vinya o els marges de les feixes. Per a aquest període, l'únic jaciment documentat és el del carrer Rectoria Vella, que va tenir una intervenció arqueològica els anys 2001-02 quan va desenvolupar-se urbanísticament la zona de l'eixample. La intervenció bàsicament va consistir en un seguiment arqueològic a l'àmbit que s'havia identificat com la rectoria vella²⁹.

Les polítiques de gestió del patrimoni

El coneixement sobre la història i l'execució de la recerca només és possible amb l'execució de polítiques de patrimoni cultural, que cal entendre com el conjunt de béns que formen part del nostre passat històric, elements i espais arqueològics, elements arquitectònics, etnogràfics, orals o immaterials, artístics, documentals o de patrimoni industrial. Així doncs, el concepte de "patrimoni cultural" engloba les dues fonts bàsiques per a la recerca històrica: el patrimoni arqueològic i el patrimoni documental.

Les polítiques de patrimoni cultural garanteixen la preservació, l'accessibilitat i la difusió de tots els tipus de patrimoni³⁰. Relacionat estretament amb aquest llibre hem de tenir en compte la gestió del patrimoni arquitectònic, arqueològic i documental. Respecte del primer, parlem dels edificis i d'altres elements arquitectònics

o urbanístics singulars, des de diversos punts de vista, ja sigui pel propi llenguatge arquitectònic, o per la significació dins del paisatge o l'imaginari col·lectiu de la població. En el cas de Castellbisbal, tots podem identificar com a elements del nostre patrimoni l'església parroquial de Sant Vicenç o Can Margarit, però també ho són la barana del carrer Pi i Margall o el fanal de la plaça de l'Església, tots dos exemples clars d'elements paisatgístics singulars. Els gestors d'aquest patrimoni, tant les administracions públiques com els gestors privats que el posseeixen (com en el cas de les masies del terme), han d'afrontar el repte de fer-ne compatible la preservació amb l'ús, és a dir, que si el patrimoni no es pot usar en el present, difícilment se'n pot assumir la conservació. Cal que tothom tingui en compte que els edificis que el passat ens ha llegat al present han perviscut gràcies a l'ús que se'n feia: el Pont del Diable medieval va arribar fins al 1939, quan va ser parcialment dinamitat, per la utilitat que tenia, cosa que explica que al segle XVIII s'hi fessin importants obres de consolidació, després d'anys en què no es podia utilitzar. Ben diferent, en canvi, va ser, en aquest cas concret, la restauració de la dècada del 1960, fruit d'actuacions de caràcter estrictament patrimonial i no tant del seu ús (tot i que fos útil per a l'accés a l'estació de Castellbisbal de la línia de ferrocarril Barcelona-Igualada). Per fer ús dels edificis, els seus propietaris afronten el repte de restaurar, readaptar i, per tant, garantir que la restauració i l'adaptació dels espais tinguin en compte les característiques i els elements arquitectònics i decoratius significatius, sense necessitat de fossilitzar l'edifici fins al punt de no permetre'n l'ús actual.

Per afavorir la preservació del patrimoni arquitectònic les administracions s'han dotat d'un conjunt d'instruments reguladors que atorguen diversos tipus i nivells de protecció dels béns arquitectònics, arqueològics, naturals o documentals. Aquests instruments es poden subdividir entre els de caràcter cultural i els urbanístics. Els instruments de gestió culturals són els mapes de patrimoni i els catàlegs o inventaris de patrimoni. Els mapes de patrimoni cultural són inventaris on es relacionen els béns que es consideren d'interès cultural. La presència d'un element al mapa de patrimoni cultural no significa necessàriament que gaudeixi d'algun tipus de protecció patrimonial, però sí que esdevenen instruments útils per poder fer les regulacions pertinents. Les regulacions es fan a través de la declaració dels béns com a elements del patrimoni cultural català: el nivell màxim que s'estableix legalment és els de béns culturals d'interès nacional (BCIN), aprovats per la Generalitat de Catalunya; els béns culturals d'interès local (BCIL), proposats i tramitats pels ajuntaments amb l'aprovació de la Generalitat; i, per acabar, hi ha altres categories de protecció com els béns amb protecció urbanística (BPU) i, per al patrimoni arqueològic, els espais de protecció arqueològica (EPA), que protegeixen àmbits on hi ha constància de l'existència d'elements arqueològics i que no gaudeixen d'altres figures de protecció com el BCIN o BCIL³¹.

Des del planejament urbanístic municipal també es regula la protecció i les actuacions admeses en els elements. El planejament municipal³² ha d'incloure els béns declarats

com a BCIN i BCIL i fer-ne la regulació necessària per garantir-ne la preservació, però també pot declarar altres nivells de protecció menys exigents respecte a la protecció; en aquest cas són els BPU que pot fer que només una part del bé patrimonial es conservi o que fins i tot únicament hi hagi una protecció de caràcter documental, és a dir, s'ha de documentar amb informes tècnics històrics un edifici o element abans del seu enderroc. Dins d'aquestes categories entren tots els elements de patrimoni cultural i natural. Urbanísticament, la regulació es fa a través del mateix Pla General, en què s'inclou un catàleg de béns protegits, com és el cas actual a Castellbisbal, i altres instruments urbanístics subordinats al Pla General com són els plans especials que regulen bé tot el territori o bé un sector concret, a més d'altres documents com els plans parcials o els estudis de detall que permeten una regulació específica de les actuacions que es poden fer a nivell urbanístic.

Castellbisbal té quatre elements arquitectònics amb la màxima protecció de BCIN: l'arc de triomf romà d'accés al Pont del Diable, el Pont del Diable, la torre Fossada i l'àmbit del Castell. Trenta elements arquitectònics més tenen la protecció de BCIL amb regulació diversa³³. Finalment, hi ha uns quants elements que tenen el nivell de BPU que atorguen diversos tipus de protecció a edificis en sòl urbà, edificis en sòl rústic, masies i cases rurals, paratges i elements naturals, i àrees d'interès arqueològic. Com hem vist, aquesta diversa protecció ha de permetre fer compatible el binomi entre la protecció i l'ús, de manera que, per garantir la protecció dels projectes de rehabilitació o de readaptació, han de fer compatible el respecte per l'edifici original amb els requeriments legals respecte de la seguretat estructural i accessibilitat.

Per desgràcia, en molts casos, les rehabilitacions d'edificis s'han realitzat segons projectes dels arquitectes sense incloure un estudi històric exhaustiu i una lectura de l'edifici original que permetés aquesta compatibilitat, cosa que ha significat una pèrdua irreversible dels valors històrics, artístics o estructurals de l'edifici on s'ha actuat. És per això que les intervencions sobre els béns arquitectònics exigeixen la realització d'estudis patrimonials previs, que es basen en una lectura arquitectònica exhaustiva de l'edifici per tal de conèixer-ne les característiques originals i les diverses modificacions. Aquesta lectura es pot fer a simple vista o amb la realització de cales de sondeig a les parets per remoure els recobriments i permetre visualitzar les modificacions fetes sobre l'estructura (sempre que no signifiqui la pèrdua d'elements decoratius). Conjuntament amb aquesta lectura arquitectònica, que ha de ser realitzada, preferentment, per arqueòlegs, és fonamental la cerca en arxius que permeti consultar els fons patrimonials de les diverses famílies que van habitar l'immoble, la consulta de llicències urbanístiques i planejament anterior, i totes les referències gràfiques que es puguin trobar (fotografies, postals, gravats, pintures o dibuixos). Per acabar, en intervencions de determinats edificis, especialment en façanes, es poden realitzar estudis de pigments existents i estudis dels morters de calç que les enlluïen per poder reproduir amb el màxim rigor els acabats originals de l'edifici.

Aquests estudis han de ser previs a la realització dels projectes arquitectònics per tal que els tècnics encarregats de redactar-los tinguin les dades suficients per fer una proposta d'intervenció. Les propostes d'intervenció, segons el nivell de protecció que es necessiti i de cada organisme, seran objecte d'anàlisi abans no se'n doni l'aprovació. En el cas dels BCIN, l'anàlisi i l'emissió de l'informe previ correspon a les comissions de patrimoni de la Generalitat de Catalunya, mentre que per als BCIL, aquest informe va a càrrec dels mateixos òrgans tècnics de l'ajuntament responsable. El sentit dels informes de caràcter patrimonial condiona la concessió o modificació dels projectes presentats.

Respecte al patrimoni arqueològic³⁴, tota intervenció que pugui afectar el subsòl d'un espai d'expectativa arqueològica o jaciment conegut, independentment del nivell de protecció que se li hagi assignat, ha de tenir una intervenció arqueològica preventiva, que pot consistir en un seguiment dels moviments de terres per detectar hipotètiques estructures. Un cop detectades i delimitat l'abast s'haurà de realitzar la intervenció arqueològica abans de continuar amb l'actuació urbanística que origina els moviments de terres. Aquest va ser el cas, per exemple, de la intervenció arqueològica al carrer Rectoria Vella o a l'àmbit de Can Pedrerol de Baix amb motiu de la construcció de la via fèrria per al tren d'alta velocitat.

Uns altres tipus d'intervencions arqueològiques són les que es programen en relació amb la recerca en jaciments arqueològics protegits, on s'intervé sempre dins del marc d'un projecte de recerca. Aquestes intervencions programades requereixen el compliment de més condicions que en una intervenció arqueologia preventiva. En aquest cas, es demana una certa garantia de continuïtat, recursos per al correcte tractament de les estructures arqueològiques, i l'aval d'una institució científica (especialment una universitat o un museu). Les intervencions arqueològiques no consisteixen sempre en la realització d'excavacions, sinó que n'hi ha d'altres modalitats, com ho són les prospeccions arqueològiques superficials, que també requereixen d'autorització prèvia. Tals intervencions consisteixen en la identificació i la delimitació d'espais d'interès arqueològic a partir de la localització de restes arqueològiques superficials (especialment ceràmica), seguint una sistemàtica científica predefinida. Gràcies a aquestes intervencions és possible identificar nous espais per protegir o estudiar posteriorment³⁵. En el cas de Castellbisbal, en tenim alguns exemples recents: les prospeccions superficials realitzades per l'equip de Jordi Gibert, en el marc de la primera beca de recerca atorgada per l'Arxiu Municipal, que va permetre documentar àmbits de potencialitat arqueològica³⁶.

Tot augment del coneixement de la història de Castellbisbal passa forçosament per la realització de més projectes de recerca que incideixin en la investigació històrica documental en fons poc estudiats, com els notariais, els patrimonials en mans privades, i un estudi aprofundit de fons coneguts com el de l'Ajuntament de Castellbisbal i el del Jutjat de Pau de Castellbisbal. Aquests estudis documentals

Dipòsit de l'Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Fotografia de Robert Ramos / Fundació Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

són incomplets sense la realització d'intervencions arqueològiques programades a espais d'expectativa arqueològica per a l'estudi de la societat precapitalista.

Les fonts documentals per als historiadors del futur

Les anteriors són les fonts documentals, arqueològiques i arquitectòniques que tenen els investigadors del present. Les fonts documentals del passat es basaven en suports més o menys estables, des de les fonts documentals sobre suports lítics fins al paper actual. Si bé és cert que els pergamins són molt més estables que els papers fets actualment, molt més barats però de molt pitjor qualitat, els documents textuais o gràfics han perviscut fins a l'actualitat sempre que hi ha hagut unes mínimes condicions de conservació (poca humitat i poca incidència d'il·luminació).

L'acceleració tecnològica ha portat a la creació i el domini pràcticament absolut dels documents en formats electrònics. Aquests tipus de documents permeten una ràpida creació i intercanvi, però al mateix temps esdevenen més fràgils que els documents en suport paper. Per una part, s'afronta el repte de l'obsolescència de formats i per una altra, de suports; totes dues comprometen la capacitat de ser llegits en un futur³⁷. En parlar de l'obsolescència de formats ens referim, ras i curt,

al risc que una determinada codificació d'un document no pugui ser llegida en el futur. Per a lluitar contra aquest risc, es tendeix cada cop més a reduir el nombre de formats, prioritzant els que, en teoria, tenen garantida la lectura en un futur (documents en PDF, PDF/A, JPG, TIFF, MP3, MP4...). Pel que fa a l'obsolescència de suports, parlem del risc de perdre la informació per error en el sistema, no capacitat de lectura, interconnexió... En definitiva, implica la necessitat de confiar en formats i entorns de preservació aplicant tècniques arxivístiques com ara la descripció de les metadades dels documents, migracions i canvis de format, per permetre-n l'accessibilitat i usabilitat al llarg del temps.

La facilitat de la producció de documents textuais (documents assimilables als tradicionals en paper o bases de dades), gràfics (fotografies) i audiovisuals (vídeos) ha significat una explosió del nombre de documents produïts des de l'inici del segle XXI, al mateix temps que s'afronta el repte de la seva preservació: és tan ingent el nombre de documents produïts i la diversitat d'autors que ens enfrontem a la paradoxa que, avui, vivim el moment de la història amb una més gran diversitat i nombre de documents produïts, al mateix temps que se'n preveu una major desaparició, percentualment, en un període curt i mitjà de temps, que no pas en el passat. Això és degut a la fragilitat a què fèiem esment, que prova que la gran majoria d'autors dels diversos tipus de documents no aplicaran cap mesura que els permeti accedir als seus documents textuais, bases de dades, fotografies o vídeos en el futur. Tot plegat per no parlar de les comunicacions formals i informals a través de les xarxes socials o del correu electrònic que han substituït la tradicional correspondència. Aquestes comunicacions s'allotgen en entorns tecnològics de proveïdors que no en garanteixen la preservació i accessibilitat a llarg termini.

Els historiadors del futur molt possiblement accediran a menys recursos documentals i menys diversos que els que tenen els historiadors actuals. En tenim un bon exemple amb la desaparició de la correspondència o comunicacions de tot tipus que es feien en paper per l'electrònica que, com dèiem, no permetrà, previsiblement, el seu accés perquè es perdrà. Un altre exemple és la previsible desaparició massiva de fotografies i vídeos privats, preveient, només, la preservació dels fons fotogràfics institucional, és a dir, parcials.

Aquesta perspectiva d'*apocalipsis documental* ha portat que algunes institucions hagin iniciat polítiques de preservació de missatges en xarxes socials o correus electrònics, de forma selectiva, sobre la base de l'interès del productor o de la temàtica³⁸. A hores d'ara, i de forma general, només es garanteix la preservació dels documents oficials produïts per les administracions públiques, ja que els diversos arxius han posat en marxa actuacions de preservació de fons fotogràfics i audiovisuals electrònics que produeixen.

Els darrers anys diversos arxius han iniciat projectes per garantir la preservació a llarg termini de documents d'interès per a la història. Les actuacions impliquen un canvi en el paradigma dels arxius, que han passat de ser uns centres merament

receptors de documents a convertir-se en centres actius que apliquen polítiques preventives de preservació, al mateix temps que implanten una selecció dels documents en funció de la temàtica. Les actuacions s'han centrat en la configuració de fons socials que es caracteritzen per ser temporals, diversos i participatius, és a dir, els documents (especialment fotografies i vídeos) provenen especialment de fotògrafs *amateurs* que han publicat en xarxes socials o han cedit a l'arxiu les seves fotografies o vídeos. Així doncs, esdevenen col·leccions formades en un moment determinat fruit de documents produïts en un context determinat. En són exemples els fons socials formats amb motiu del moviment contestatari del 15M del 2011, el projecte Cuéntalo³⁹, els antecedents, fets i conseqüències de l'1 d'octubre del 2017, o les reaccions relacionades amb la COVID-19, l'any 2020. Molts d'aquests projectes han estat impulsats pels mateixos arxius o per alguna iniciativa privada que, posteriorment, s'han incorporat als fons d'arxiu.

Així doncs, els historiadors del futur que vulguin continuar amb la recerca del Castellbisbal posterior a les primeres eleccions democràtiques, després de la dictadura del general Franco, hauran de basar la seva cerca en múltiples fons ja no estrictament lligats als arxius. Més enllà de les fonts textuais o gràfiques, que seran mixtes en paper i en format electrònic, tant dels documents produïts pel poder com de les fonts periodístiques, la recerca previsiblement haurà de preveure la consulta dels missatges de les xarxes socials que hagin pogut perviure en el temps i fons privats. Com s'esmentava anteriorment, tot fa preveure que bona part de la producció textual, fotogràfica, audiovisual i mixta desapareixerà en un termini mitjà de temps per la falta d'aplicació d'uns protocols de preservació, tant a persones físiques a nivell particular, com en empreses. Aquesta desaparició fa preveure que els historiadors del futur, com del present, per la seva feina tindran una visió parcial i incompleta de la realitat de la societat del moment que estudien. En definitiva, afrontaran els mateixos reptes i delimitacions que tenen els historiadors del present per a l'estudi del Castellbisbal del passat.

Notes

1. ALBERCH FUGUERAS, Ramon; CRUZ MUNDET, José Ramón: *!Archívese!: los documentos del poder, el poder de los documentos*. Madrid: Alianza editoria, 1999
2. Podem considerar com a antecedent la monumental *Arqueologia cristiana de la España romana. Siglos IV–VI* de Pere de PALOL (1967), si bé la publicació del *Manual de arqueologia medieval. De la prospección a la historia*, de Michel de BOÛARD, del CNRS francès, amb apèndix de Manuel Riu, de la Universitat de Barcelona, seria un revulsiu per l'extensió i valoració de l'arqueologia medieval a nivell similar a la romana o prehistòria.
3. <http://pares.mcu.es/ParesBusquedas20/catalogo/find?nm=&texto=castellbisbal> [Consulta: 16/7/2021].
4. Article 20 de la Llei 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i gestió de documents. <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/l/2001/07/13/10> [Consulta: 5/7/2021].
5. Quadre de classificació del fons documental. <https://bisbatsantfeliu.cat/wp-content/uploads/2020/06/344CastellbisbalParroquiaSantVicenc.pdf> [Consulta: 14/7/2021].
6. RUIZ ELIAS, Albert, *Notes històriques Parròquia de Castellbisbal*. Castellbisbal: Parròquia de Sant Vicenç de Castellbisbal, 1998. Pàgina 270 citant un text del regent Joan Cot i Rovira. No queda clar si es referia a la biblioteca de la parròquia o a documents. El fons presenta llacunes cronològiques però hi ha relativa continuïtat i completesa del fons.
7. Relacionat en un inventari del 1798 "Altres llibres en fol. ab cubertas cie pergamí antich int. Llibre de Consells" citat a RUIZ ELIAS, Albert (1998). Op. cit. i en un inventari sense data mecanoscrit de l'entorn de l'any 2000. Referències utilitzades pel mateix mossèn Ruiz Elias al llarg del llibre citat.
8. La conflictivitat a l'entorn del castell i les possessions del bisbe se sintetitzen al capítol corresponent i s'analitzen a fons al llibre de RECHE, Alberto: *Castellbisbal: castell, família i conflicte (s. XII-XV)*. Castellbisbal, Ajuntament de Castellbisbal, 2020.
9. Descripció del fons disponible a *Arxius en Línia*: <http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/fitxaFons.do?pos=0&total=1&page=1&cerca=fons&tipusUnitatCerca=0&tipusUnitatCerca=1&selecimatges=&contingut=&dataInici=&dataFi=&dataConcreta=0&codiDescOno=&codiDescOno2=&relDescOno=&codiDescTema=&codiDescTemaz=&relDescTema=&codiDescTopo=&llocPrecis=&codiAutor=&titol=&tipusdoc=&tipusfons=&nomfons=ARXIU%20DEL%20PALAU-REQUESENS&sign=&desc=&codigrup=ANC&arxiuFiltre=&codigrupSelecc=ANC&codiarxiu=&codifons=&idarxiu=1&idfons=960&unitatInici=&unitatFi=&codiProcCerca=&codiClassCerca=&codiSerieCerca=&tipusdoc1=&tipusdoc2=&tipusdoc3=&tipusdoc4=&tipusdoc5=&suport=&proces=&chromia=&format=&codiReportatge=&projecte=&tecSuport=&codiEntGeneradora=> [Consulta: 7/7/2021].
10. Unitats documentals compostes relacionades amb Castellbisbal al fons de l'Arxiu del Palau Requesens: <http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/cercaUnitats.do?pos=0&total=1&page=1&cerca=avan&tipusUnitatCerca=0&selecimatges=2&contingut=&dataInici=&dataFi=&dataConcreta=0&codiDescOno=&codiDescOno2=&relDes>

- cOno=&codiDescTema=&codiDescTema2=&relDescTema=&codiDescTopo=&llocPrecis=&codiAutor=&titol=Castellbisbal&tipusdoc=&tipusfons=&nomfons=ARXIU%20DEL%20PALAU-REQUESENS&sign=&desc=&codigrup=ANC&arxiuFiltre=&codigrupSelect=ANC&codiarxiu=1&codifons=960&idarxiu=1&idfons=960&unitatInici=&unitatFi=&codiProcCerca=&codiClassCerca=&codiSerieCerca=&tipusdoc1=&tipusdoc2=&tipusdoc3=&tipusdoc4=&tipusdoc5=&suport=&proces=&chromia=&format=&codiReportatge=&projecte=&tecSuport=&codiEntGeneradora= [Consulta: 7/7/ 2021].
11. Querella a l'entorn de la jurisdicció del terme de Castellbisbal (apartat d'Història moderna).
 12. <https://www.santpaubarcelona.org/ca/historia/arxiu-historic/fons> [Consulta: 17/7/2021].
 13. Enciclopedia.cat <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0033017.xml> [Consulta: 18/7/2021].
 14. Vegeu el capítol de medieval en l'apartat corresponent. Pàgina x.
 15. Inventari de documents vinculats amb Castellbisbal: [http://www.bnc.cat/fonshistorichsc/list/\(offset\)/o?paraula=Castellbisbal&camp=tots&ordenacio=2&orden=1](http://www.bnc.cat/fonshistorichsc/list/(offset)/o?paraula=Castellbisbal&camp=tots&ordenacio=2&orden=1) [Consulta:18/7/2021].
 16. Descripció del fons de l'Ajuntament de Castellbisbal. <https://www.castellbisbal.cat/municipi-per-temes/3467-arxiu-municipal/documents-de-larxiu-organitzacio-dels-fons-documentals-i-cataleg/quadre-de-classificacio-i-descripcio-del-fons-ajuntament-de-castellbisbal/> [Consulta: 6/7/2021].
 17. Per a una visió de la fiscalitat i govern municipal a la baixa edat mitjana i època moderna, i la producció documental vinculada, és d'interès el llibre CASAS, Jordi, *La hisenda municipal catalana. De la baixa edat mitjana a la revolució liberal (segles XIII-XIX)*. Lleida, Pagès editors, 2015.
 18. GOZÁLVEZ PÉREZ, Vicente; SERRANO, RODRÍGUEZ, Martín, "El censo de la población de España de 1860. Problemas metodológicos. Inicio de la aportación social en los censos". A: *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 70, 2016, p. 329-370.
 19. Es pot consultar la descripció de les sèries documentals a l'aplicació *Arxius en Línia* <http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/> [Consulta: 30/8/2021] i la guia del fons de l'Ajuntament de Castellbisbal: <https://www.castellbisbal.cat/municipi-per-temes/3467-arxiu-municipal/documents-de-larxiu-organitzacio-dels-fons-documentals-i-cataleg/quadre-de-classificacio-i-descripcio-del-fons-ajuntament-de-castellbisbal/> [Consulta:30/8/2021].
 20. Extret de la descripció del fons consultable a *Arxius en Línia*: <http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/fitxaFons.do?primeira=si&pos=0&total=1&page=1&cerca=fons&tipusUnitatCerca=0&seleccimatges=&contingut=&dataInici=&dataFi=&dataConcreta=0&codiDescOno=&codiDescOno2=&relDescOno=&codiDescTema=&codiDescTema2=&relDescTema=&codiDescTopo=&llocPrecis=&codiAutor=&titol=&tipusdoc=&tipusfons=&nomfons=Jutjat%20de%20Pau%20de%20Castellbisbal&unitatInici=&unitatFi=&sign=&desc=&unic=&codigrup=AMCAS&arxiuFiltre=&codigrupSelect=AMCAS&codiarxiu=&codifons=&idarxiu=610&idfons=201&obrir=false> [Consulta: 30/8/2021].

21. Extret de la descripció del fons consultable a *Arxius en Línia*:
<http://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/ArxiusEnLinia/fitxaFons.do?prime-ra=si&pos=0&total=1&page=1&cerca=fons&tipusUnitatCerca=0&selecimatges=&contingut=&dataInici=&dataFi=&dataConcreta=0&codiDescOno=&codiDescOno2=&relDescOno=&codiDescTema=&codiDescTema2=&relDescTema=&codiDescTopo=&llocPrecis=&codiAutor=&titol=&tipusdoc=&tipusfons=&nomfons=Can%20Margarit%20-%20Can%20Caraf%ED&unitatInici=&unitatFi=&sign=&desc=&unic=&codigrup=AMCAS&arxiuFiltre=&codigrupSelect=AMCAS&codiarxiu=&codifons=&idarxiu=610&idfons=302&obrir=false> [Consulta: 30/8/2021].
22. Inventari del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic: <http://invarque.cultura.gencat.cat/> [Consulta: 7/7/2021].
23. Es pot consultar a la Seu Electrònica de l'Ajuntament de Castellbisbal: <https://www.castellbisbal.cat/seu-electronica/informacio-oficial/pla-dordenacio-urbanistica-poum/memoria/2014-11-11-03-categ-de-bens-a-protectgir.html> [Consulta: 18/7/2021].
24. Mapa del patrimoni cultural de Castellbisbal: <https://patrimonicultural.diba.cat/municipi/castellbisbal> [Consulta: 18/7/2021].
25. ALVAREZ, .A; GALINDO, J., *Informe tècnic sobre l'anàlisi de morters i estudi petrogràfic dels materials lapidis procedents de les excavacions arqueològiques de Can Pedrerol de Baix*, 2004, p. 11. Consultable a <http://www.calaix.cat/handle/10687/9248> [Consulta: 19/7/2021].
26. "El puente romano (Pont del Diable) de Martorell (Barcelona)". A: *Actas del VII ibérico de arqueometria*. Madrid, 2008. p. 618.
27. GIBERT, J. (2019) Op. cit. p. 37 i seg.
28. GIBERT, J. (2019) Op. cit. p. 141 i seg. Al mapa del patrimoni cultural (op. cit) s'indicava una cronologia d'època moderna.
29. Mapa del patrimoni cultural (op. Cit) fitxa "Rectoria Vella".
30. Una aproximació a la gestió del patrimoni cultural es pot trobar a QUEROL, Maria Àngeles, *Manual de Gestión del Patrimonio Cultural*. Madrid, Akal, 2020 i a BALLART, Josep, *El patrimonio histórico y arqueológico: valor y uso*. Barcelona, Arie, 1997
31. A Catalunya l'Administració competent és la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments d'acord amb les seves competències. Legalment està regulat per la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i normativa de desenvolupament.
32. Especialment l' article 71 del Decret Legislatiu 1/2010, de 3 d'agost, pel qual s'aprova el Text refós de la Llei d'urbanisme: <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/dlg/2010/o8/o3/1> [Consulta: 23/7/2021].
33. <http://invarquit.cultura.gencat.cat/Cerca/LlistaGeneral?consulta=MSUxKoNhc3Rlb-GxiaXNiYWwIMistMSU%3D&index=0> [Consulta: 22/7/2021].
34. Regulat pel Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic. <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es-ct/d/2002/o3/o5/78> [Consulta: 20/8/2021].

35. Es poden consultar diversos llibres introductoris a l'arqueologia com els clàssics CARANDINI, A., *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Barcelona, Crítica, 1997; HARRIS, E.C., *Principios de estratigrafía arqueológica*. Barcelona, Crítica, 1991; RENFREW, C, BAHN, P., *Arqueología. Teorías métodos y prácticas*. Madrid, Akal, 1993. Més recent: DOMINGO, I; BURKE, H; SMITH, C., *Manual de campo del arqueólogo*. Barcelona: Ariel, 2007.
36. GIBERT, J. Op. cit.
37. Es pot consultar una panoràmica dels reptes i estratègies de preservació dels documents electrònics a: PURCELL, A. D., *The Digital Archives Handbook: A Guide to Creation, Management, and Preservation*. Washington DC, Rowman & Littlefield, 2019; CORRADO, E; HEATHER MOULAISON, S., *Digital Preservation for Libraries, Archives, and Museums*. Washington DC, Rowman & Littlefield, 2017; i MIZRUCHI, S. L., *Libraries and Archives in the Digital Age*. Boston: Palgrave Macmillan, 2020.
38. Una de les experiències conegudes és la preservació de missatges de Twitter des de comptes oficials en el cas dels Estats Units, especialment el compte @potus o @flotus d'acord amb la normativa que afecta els documents presidencials (<https://www.archives.gov/about/laws/presidential-records.html>) per part de la Library of Congress (<https://blogs.loc.gov/loc/2017/12/update-on-the-twitter-archive-at-the-library-of-congress-2/>) [Consulta: 20/8/2021]. Aquesta experiència no està implantada a altres països, com és el cas de Catalunya on no s'apliquen mesures de preservació dels missatges oficials, correus electrònics i altres documents digitals que no formen part d'un expedient administratiu produïts pels governs la qual cosa significa una pèrdua per al futur.
39. El projecte Cuéntalo va ser impulsat per la periodista Cristina Fallaràs per posar en evidència situacions de violència masclista i discriminació per raó de gènere. El projecte s'emmarca dins de la repercussió mundial del moviment "Me Too" iniciat als Estats Units d'Amèrica l'any 2017.